

Társadalmi nevelés az általános iskolában

I.

A demokrácia azzal áll vagy bukik, miként tudjuk megvalósítani a társadalmi, a demokratikus szellemű szociális nevelést az iskolában.

Sietünk megállapítani, hogy nem új dologról van szó, amikor társadalmi nevelésről beszélünk, hiszen nincs pedagógia, mely ne vette volna figyelembe az egyén- és társadalom viszonyát. A szociális nevelésnek nem is ez a követelménye par excellence, hanem az, hogy a nevelésben a társadalom szempontja legyen az irányadó, mintegy az uralkodó. Bár nem helyes akár az egyéni (individualis), akár a társadalmi (szociális, kollektív) szempontot uralkodóvá tenni, hiszen mindkettőre egyaránt szükség van a nevelésnél, mégis, mivel korunk az elmúlt korok túlzottan egyoldalú individualis beállítottságának ellenhatásaként a nagyobb közösségekben keresi az emberi boldogulás lehetőségét (lásd a kettő váltógazdaságát: ókor, középkor, újkor; az első- és utolsóban az egyéniség, a középkorban a közösség (societas) volt az uralkodó jelleg), az iskolai nevelés is erre adja most a hangsúlyt.

De minden nevelés maga is társadalmi jelenség, s mint ilyen, a szociológia vizsgálódása körébe vonható.

A társadalmi nevelés teljes elméletét eddig csupán *Natorp Pál* és *Bergemann Pál* dolgozták ki.

Natorp rendszere abból indult ki, hogy Herbart pedagógiájával szembeállította Pestalozziét, s azt bizonyította, hogy Herbart individualista, míg Pestalozzi szociális alapon áll.

Ez alapon építette fel szociális pedagógiáját, melynek gyökerei Platonnál és Kantnál találhatók, s az ő gondolataikat igyekezett kapcsolatba hozni Pestalozzi eszméivel. (Sozialpädagogik, 1898. Stuttgart, azóta 5 kiadás jelent meg, az utolsó 1922-ben.) Rendszere idealizmus, ő maga „szociálidealizmus”-nak nevezi, mely az akaratnevelés (voluntarizmus) elméletét adja a közösség alapján. Bár Natorp az egyén és társadalom összhangját hirdeti, mégis, mivel az egyén csak a közösséghez való emelése által fejlődhetik ki, így a szociális szempont válik uralkodóvá rendszerében.

Pedagógiáját deduktív módon építi fel, mert szerinte nem abból kell kiindulni, ami *van*, hanem abból, aminek *lennie kellene*, a cél, az eszme a fontos. Nem a meglévőt, a valót vizsgálja tehát, hanem az ideát.

Szociálpedagógiája csak az akarat nevelésére szorítkozik, mivel ez a nevelés alapja.

Az akarat is arra vonatkozik, aminek lennie kellene: a tudat aktivitása. Hárlem fejlődési fokozata van: 1. az *ösztön*, mely a legközelebbire vonatkozik (nincs benne még választás); 2. az *akarat*, amelyben már szabad választásról, ítélestről, dön-

tésről van szó; 3. az *ész-akarat*, amely a törvényszerűnek, a világ céljainak megvalósítására törekszik.

E fokozatoknak megfelelnek az erkölcsi erények. Így az ösztönélet erénye a tisztaság vagy mérséklet, az akarat erénye a bátorság, az ész erénye pedig az igazság. Hozzájuk csatlakozik negyediknek az *igazságosság*, mely minden erényben a *társadalmi* szempontot képviseli. Így használja fel Natorp a maga pedagógiai rendszerében Platon négy alaperényét.

Az egyéni és társadalmi élet egyidejűleg és párhuzamban folyik. „Ugyanazon lényeges fokokon, melyeken az egyes ember fejlődése átmegy: *munka, s akarat-szabályozás* által az *észtörvény*hez kell a társadalomnak is haladnia” — mondja Natorp. Az egyéni fejlődési fokozatoknak megfelelnek a társadalmi funkciók is. Így az ösztönélet energiájának fönntartására szolgál a gazdasági tevékenység; a második a kormányzó tevékenység, amely tervszerűen vezeti a közösség munkáját; végül a művelő tevékenység, mely a legmagasabb fok: az ész tevékenysége.

Ezen alapul az akarat nevelésének szervezése és módszere is. A szervezés első foka a *családi nevelés*. De ne csak egy család gyermekei nevelkedjenek együtt, hanem 20—25 gyermek játszon, foglalkozzon 2—3 nevelő mellett. A második az *iskola* foka. Natorp az *egységes, általános iskola* (Einkeitsschule) híve. Minden gyermek ugyanabba az iskolába járjon 12 éves koráig, azután következik az életpályák szerinti szétágazás. Mindenki 18 éves koráig járjon iskolába.

Az egész nevelés betetőzése az *össznevelés* a felnőttek közös életében (népművelés.)

Bergemann nem deduktíve építette fel szociálpedagógiai rendszerét, mint Natorp, hanem induktíve. A múlt századvég legjobban felkapott tudományából, a biológiából indul ki, az élet tudományából, nem mint Natorp az etikából, a célok tanából. Ezzel *Bergemann* el is vetette maga alól a talajt, hiszen a biológia nem adhat normákat; így rendszerre sem lehetett olyan átgondolt s elméletileg is megalapozott, mint Natorpé, mely az egyént kapcsolatba állította a közösséggel.

Egy bizonyos, amikor társadalmi nevelésről szólunk, nagy nehézségek leküzdését kell vállalnunk. Hiszen nem kevesebbet kívánunk a gyermektől, mint azt, hogy egyéni érdekeit rendelje alá a közösség érdekeinek. Az egyéni és társadalmi érdek igen sokszor ellentétes irányúak. Az ész módot keres a terhes létfeltételek elkerülésére. A nevelésnek kell vállalnia, hogy magát azoknak önként alávesse. Ez a társadalmi nevelés lényege.

Az iskola jellemét az adja meg, hogy mesterséges milieu: 1. benne *szervezett* együttlétben találkozik a fejlettebb s a fejletlenebb; ez utóbbi 2. állandóan és *rendszeresen* lép ama keretbe hatások befogadása céljából.

E két vonásból számos következmény ered. A nevelő és tanítvány viszonyában mindig kiemelkedik az első oly állás-

foglalása, melyben a tekintély, a szellemi nevelő oldaláról óhajt a tanítványokhoz közeledni. A nevelő a maga nagyobb tudásával érvényes, *objektív formában* szerepel, s gyakran megbeszélés nélkül tömören, lehetőleg végérvényes alakban közöl tartalmakat. Ez bizonyos „iskolás” (skolasztikus) ízt adhat a közölt dolgokhoz — akaratlanul. A modern pedagógia azon fáradozik, hogy az iskolai együttlét megszabaduljon az *értelmi* hatás egyoldalúságától (intellektualizmus), azaz nevelőhatás is fűződjék az oktató hatáshoz. Ennek akadályja azonban legfőképp maga az iskola szervezett formája — az élet szabad megkövetlensége, problémákban való sokoldalúsága még az új iskolákban sincs meg. Az életsors formátlan elemei, tanulságos véletlenek az iskolába, mint „intézménybe” nem léphetnek be akadálytalanul. Így 1. az iskola a problémák sokféleségében mindig szegényebb, mint az élet; ezzel szemben 2. az iskola nemcsak gazdagabban tud rendszeres *tárgyi* ismereteket adni, hanem gazdag (túlnyomón intellektuális) elmekiképzést is ad (*formális* képzés, szemben a tárgyi tudásanyaggal.) Ez adja meg az iskolahatás különleges fajsúlyát: az *intellektuális* fegyelmezettséget s a *rendszeres* ismeretet, mellyel szemben a „nagyközönség” ismeretei átlagosan rendszertelenül kerülnek együvé, s bizonyos „halmazódáson” átlagosan nem igen emelkednek felül.

Az iskola az első társadalmi szervezet, amelynek tagja lesz a fejlődő ember. Az első év kezdetén azonban még az iskola (annak első osztálya) sem nevezhető társadalomnak, inkább csupa vagy nagyrészt idegenből álló csoport, *heterogén halmaz*, amely csak bizonyos idő múlva válik *társas* csoporttá.

A szociológiának első és legáltalánosabb kérdése éppen az, *hogyan lesz* az ilyen emberkaoszból, *a heterogén halmazból valóban összeműködésre képes társas csoport?*

Érdekes, hogy míg Európa szociológusait az osztályok tagozódása, elhelyezkedése és a jövedelemelosztás zavarai foglalkoztatják, addig az amerikai szociológusok zavartalanul szemlélhetik a szemük előtt lefolyó jelenséget: hogyan történik a kivándorló különböző nemzetiségű elemeknek *összeolvadása*, mik ennek a folyamatnak fejlődési fokozatai. Így az amerikai *Giddings*-nek sikerült az *elemi társulás* problémáját megoldani, elemezve a különmemőség lassú megszűnését. Világosan rámutat arra, hogy az emberek közti *hasonlóság* ténye a legfontosabb társadalmi tény. A társadalom kialakulásának legelső feltétele tehát az, hogy az összekerült emberek (gyermek) *alkalmazkodjanak* egymáshoz. A bevándorló csakhamar leveti nemzeti viseletét, és azt ölti fel, amit a közszokás diktál. Majd modorban, hangban, testtartásban, az érintkezés szokásaiban kezd hasonlítani a bennszülött fajhoz, végül nyelvét is elsajátítja.

A *hasonlóság* tehát a legegyszerűbb társas tény, ezen alapszik minden társadalom.

Az amerikai szociológia még nem mutatott rá arra a finomabb problémára, hogy az emberek egymást-megértése csak

úgy válik lehetségessé, ha kiépül, kialakul közöttük egy közös *lelki stílus*, amely azonossá lesz. E kérdésre az európaiak (Dilt-hey) mutattak rá teljes világossággal.

Giddings a társadalom növekedésének két módját különbözteti meg: 1. a *leszármazást* és 2. a *gyülekezés* útján történő halmozódást. A társadalom lassú növekedésében *állandó elem a gyülekezés*. Ebben viszont a *társadalmi befolyások hatalmas erejének megnyilvánulását* kell látnunk.

Lássuk már most, hogyan alakul ki az összekerült emberekben (gyermekekben) a hasonlóság?

(Folytatjuk.)

Tanítási eljárások az általános iskola alsó tagozatában.

Köztudomású, hogy a mai nevelés nem tűri a módszeres megkötöttségeket, azokban a nevelés és tanítás művészetének mesterséggé való lealacsonyítását látná, — anélkül, hogy a tisztes mesterséget lebecsülné, — mégis a nevelés-oktatást formális fokozatokra húzását, az igazi pedagógiai munka megölőjének tekintené.

Mi meg sem kíséreljük, hogy ilyesfélével megkössük a tanító kezét; a tapasztalt kartárs segíteniakarásával vázlataink csak keretül szolgálnak az egyes tantárgyak tanításához. E kereteket majd tanító-kartársaink töltik meg élettel, tartalommal, *az adott körülményekhez* szabott legmegfelelőbb módon.

Ezért, és így értelmezve adjuk az egyes tantárgyak tanításának menetét úgy, hogy közben az egyes tantárgyak tanításakor érvényesítendő didaktikai, metodikai elveket is feltüntetjük a vázlatokban.

Hogy ne legyünk kénytelenek az egyes vázlatoknál ismételtetni, az általános dolgokat kiemelve itt, előljáróban beszéljük meg.

Nevelés nélkül ne legyen tanítás, tanítás nélkül ne legyen nevelés. Mindez azonban természetes legyen, s ne a hajánál előranciaigált, csak azért, hogy az elvnek is igaza legyen.

Minden tanítási óra *számonkéréssel* kezdődik, ez az órának nem elhanyagolható, de igen fontos része, mely a reá fordított időben is megmutatkozik. Csak akkor mehetünk tovább az anyagban, ha az előző óra anyagát a tanulók nagyrésze megtanulta, magáévá tette: erről pedig itt, a számonkérés alkalmával győződhetünk meg és kell meggyőződnünk, ha további munkánk sikerét biztosítani akarjuk. A számonkérés kétféle: meggyőződünk az általános *megértésről*, majd az elvégzett anyagnak *összefüggő, folyamatos, lehetőleg szabatos elmondásáról*. Az előbbiről kérdéseinkre adott rövid — de lényegest tartalmazó — feleletet kb. ebből, az utóbbit az egész anyagnak 2—3 tanulóval való elmondatásból ítéelhetjük meg.